

Foto: Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

Jävre turiststation

– från rivningsobjekt till byggnadsminne

JENNIE SJÖHOLM

Turiststationen i Jävre, belägen i Piteå kommun men helt nära kommun- och länsgräns, byggdes 1966. Den uppfördes som ”Porten till Norrbotten”, och placerades strategiskt längs med E4:an. Sedan tidigare fanns Jävre semesterby på platsen med övernattningsstugor, liksom en bensinmack. Anläggningen byggdes i en tid när privatbilismen blivit ett faktum, och den lagstadgade semestern utökats till fyra veckor. Utbudet på fritidssysselsättning hade också kommit att bli allt mer omfattande, med Piteå havsbad som ett av de större besöksmålen i länet.

Byggherre var Norrbottens Turisttrafikförbund, som anlätade Gunnar Lehtipalos arkitektkontor i Luleå. Arkitektoniskt skulle turiststationen vara modern och nyskapande, passande till den nya tiden och modernismens ideal. Byggnaden är utformad som ett rätblock, som vilar på en valvbåge. Det är en spänstig konstruktion, där möjligheten att bygga i armerad betong har nyttjats. Det stora panoramafönster, som tar upp hela fasaden som vetter mot E4:an, påminner om en kylargrill och anspelar på bilismen.

Tänkbart rivningsobjekt

Omläggningen till högertrafik 1967 innebar att anläggningen plötsligt hamnade på ”fel” sida om vägen. Den kom att sakna en naturlig infart, och blev inte längre attraktiv att stanna till vid. Trafikomläggningen bidrog till att byggnaden inte fick den tänkta funktionen som turistinformation, även om verksamheten fanns kvar fram till 1978.

År 1974 övertog Piteå kommun turiststationen, medan den intilliggande marken med campingstugorna behölls av Turisttrafikförbundet. Året därpå målades byggnaden om i klara färger – rött, blått och gult – som stod i skarp kontrast till den ursprungligen lågmälda färgsättningen i gråa nyanser. När turistinformationen lades ner, användes byggnaden för olika, tillfälliga, ändamål. En kort period under 1980-talet fanns där mattväveri och mattförsäljning. I samband med detta byggdes turiststationen om. Bland annat sattes en mellanvägg upp i den stora hallen, och valvbågen sattes igen för att utrymmet under byggnaden skulle kunna användas som förråd.

Verksamheten blev uppenbarligen ingen framgång, och 1989 beviljades rivningslov för turist-

stationen. Rivningen kom emellertid aldrig till stånd. Istället såldes byggnaden till Jävre semesterby, och fungerade under en period som bokningscentral till stuguthyrningen. Byggnaden nyttjades även som bostad. I samband med detta förändrades planlösningen ytterligare genom att fler mellanväggar sattes upp. Det stora panoramafönstret ersattes av ett betydligt mindre fönsterparti, och fasaden förändrades drastiskt genom tilläggsisolering.

Inte heller nu blev den nya verksamheten långvarig. Piteå kommun köpte tillbaka hela anläggningen, inklusive campingstugorna, 1999. Åter igen fattades beslut om rivning.

Tänkbart byggnadsminne

Planerna på rivning mötte emellertid motstånd. *Piteå-Tidningen* anordnade en omröstning bland läsekretsen, där majoriteten ville ha kvar byggnaden. I detta skede väckte Norrbottens museum frågan om byggnadsminnesförklaring av turiststationen. Länsstyrelsen i Norrbottens län, som beslutar om byggnadsminnesförklaringar, bedömde efter utredning att ett skydd var motiverat – detta med hänsyn till byggnadens betydelse som representant för 1960-talets ökade bilturism, och till dess arkitektoniska värden.

Turiststationen hade kommit att uppskattas, och uppfattas som kulturhistoriskt värdefull. Den var emellertid i dåligt skick, och rivningen kunde mycket väl ha blivit av. Samtidigt som frågan om ett eventuellt bevarande diskuterades, sökte emellertid Trafikverket (dåvarande Väg-

verket) efter en lämplig placering av en större rastplats vid E4:an. Blickarna föll på Jävre, och intresse fanns att rusta upp turiststationen som en del av rastplatsen.

Restaurering

Restaureringen av turiststationen gjordes som en del i ett större projekt som kallades *Entré Jävre*. Projektet omfattade anläggandet av en rastplats på båda sidor om väg E4, upprustning av turiststationen, samt byggande av en utställning med fokus på 1960-talet. Det var ett samarbetsprojekt mellan Piteå och Skellefteå kommuner, länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län, samt Trafikverket. Turiststationen skulle återfå sin ursprungliga funktion som informationsbyggnad, men skulle nu inte endast vara ”Porten till Norrbotten”, utan i lika hög grad även vara ”Porten till Västerbotten”.

Ambitionsnivån var hög vid restaureringen. Målsättningen var att byggnaden skulle byggnadsminnesförklaras när arbetet var slutfört. Piteå kommun ansvarade för arbetet, genom Fastighetskontoret. Restaureringen finansierades bland annat genom byggnadsvårdsbidrag från länsstyrelsen och genom EU-medel.

Det beslutades att turiststationen så långt som var möjligt skulle återfå sin ursprungliga gestaltning, såväl till utformning som genom materialval och färgsättning. Byggnadens form och konstruktion var intakt, och alla originalritningar fanns tillhands vilket gjorde det enkelt att återskapa detaljer som gått förlorade. De föränd-

Turiststationen, efter avslutad restaurering. Valvbågen är återställd, liksom panoramafönstret. På byggnadens högra sida syns ett tillbyggt hisschakt. Foto:Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

Turiststationen före restaureringen. Den präglas av en kraftfull färgsättning, och valvbågen är igensatt. Foto:Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

Hallen i turiststationen, efter restaurering. Foto:Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

Hisschaktet, som byggdes fristående i anslutning till entrén. Foto:Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

ringar som gjorts under 1980- och 90-talen var av provisorisk karaktär, illa anpassade till byggnaden, och bedömdes inte tillföra något mervärde till anläggningen. Campingstugorna intill turiststationen, även de i dåligt skick, kom att rivras.

Exteriört återställdes valvbågen, liksom panoramafönstret som dominerar fasaden mot E4:an. Fasaderna, både betongen och de plåtklädda gavarna, blästrades och målades i olika gråa nyanser i enlighet med den ursprungliga färgsättningen. Kulörerna fastställdes genom skrapprover som gjordes innan blästring.

Interiört hade byggnaden fuktskadats under den tid den stått kallställd. Bland annat var golvet i den stora hallen skadat, liksom alla mellanväggar som var uppförda av lättbetong. Alla innerväggar revs därför, och återupbyggdes i

enlighet med den ursprungliga planlösningen. Marmortrappen kunde behållas, men i övrigt är alla ytskikt nya. I den mån bygghandlingarna från turiststationens uppförande inte angett utförandet, har material och färgsättning som var vanliga under 1960-talet använts. Det nylagda golvet i turiststationens hall är av mörk konstbetong, likt det ursprungliga. Alla snickerier är specialbeställda, av ek. De ursprungliga takarmaturerna, enkla plåtlådor, har bibehållits men kompletterats med ny belysning.

En anpassning av byggnaden har gjorts med hänsyn till dagens krav. Byggnadsstandarden såg annorlunda ut på 1960-talet, bland annat vad gäller tillgänglighet, brandsäkerhet, värmeisolering och ventilation.

*Turiststationen efter invigningen. Inredningen utgör en del av byggnadens 60-talsutställning.
Foto: Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.*

En del av den 60-talspräglade inredningen. Foto:Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

Foto: Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

Tillgängligheten löstes bland annat genom att en hiss installerades. Att dra ett hisschakt genom betongkonstruktionen, och därigenom slå sönder valvbågen, var uteslutet. Ett fristående hisschakt uppfördes istället vid turiststationens gavel, i anslutning till entrén. Det har anpassats till turiststationen genom att följa samma rytm i fasaden genom betonggjutning och fönstersättning, och det ansluter till huvudbyggnaden genom ett glasparti. I samband med att innervägarna återuppfördes, passade man även på att bredda samtliga dörröppningar från 70 centimeters bredd till dagens standardbredd som är 90 centimeter.

Det var också angeläget att få en bättre värmeisolering i byggnaden. Byggnaden tilläggsisolerades på insidan, och isoleringen fasades ut i anslutning till fönstren så att ljusinsläppen inte skulle minska. Även taket isolerades, liksom de delar av bjälklaget som är belägna ovanför valvbågen. Fönstren, även det nytillverkade panoramafönstret, försågs med energiglas.

Jävre turiststation återinvigdes under högtidliga former i juni 2003. Restaureringen hade lyckats väl, och beslut om byggnadsminnesförklaring fattades i samband med detta.

Byggnaden som kommunikationsmedel

Som alla byggnader, speglar Jävre turiststation samhället och de prioriteringar som görs. Turiststationen är därtill ett ganska tydligt exempel på detta då den är lätt avläsbar, och möjlig att sätta in i ett sammanhang. Detta är en bidragande orsak till beslutet att skydda den som byggnadsminne. Beslutet motiveras bland annat genom att ”Jävre turiststation är en värdefull representant för 1960-talets framtidstro och för bilismens växande roll i samhället. Den berättar om vägens och resandets betydelse, om semester, turism och förhoppningar samt om vänstertrafikepokken.”

Ett av delprojekten i Entré Jävre var att bygga en utställning i turiststationen som skulle skildra 1960-talet. Istället för att göra en traditionell utställning i en del av turiststationens hall, som först var tanken, beslutades det att man skulle dra nytta av den karaktärsstarka 60-talsmiljö som den restaurerade turiststationen skulle utgöra. Turiststationen inreddes därför i en 60-talsanda med tidstypiska möbler och föremål, som en integrerad del av byggnaden. Jävre turiststation har blivit förmedlare av ett stycke 1960-talshistoria.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

*Byggnadsminnesförklaring av Jävre turiststation,
Jävre 52:1, Jävre, Piteå kommun, Beslut 2003-06-
06, länsstyrelsen i Norrbottens län.*

*Restaureringen av Jävre turiststation, Slutrapport,
Norrbottens museum.*

BIOGRAFI

Jennie Sjöholm, f 1974 i Ystad, med masterexamen vid Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet. Var antikvariskt sakkunnig vid restaureringen av Jävre turiststation, som bebyggelseantikvarie vid Norrbottens museum.